УДК 811.111'373.7

Ю. В. Єловська
к. філол. н., ст. викл. кафедри англійської мови з методикою викладання
Криворізький державний педагогічний університет

ЯВИЩЕ ЕНАНТІОСЕМІЇ Й ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

ENANTIOSEMY PHENOMENON AND PECULIARITIES OF ITS TRANSLATION

Пропонована розвідка розглядає явище енантіосемії лексичних одиниць у їхньому взаємозв'язку з багатозначними словами, а також вивчає особливості перекладу зазначених лінгвоодиниць.
***Ключові слова**: енантіосемія, контронім, полісемія, переклад.*

This paper focuses on the problem of enantiosemic lexical units and their correlation with other types of polysemic words. It also covers the some peculiarities of contronym translation.
***Key words**: enantiosemy, contronym, polysemy, translation.*

Семантика лексичних одиниць постійно перебуває в центрі уваги фахівців-філологів. Структурні особливості, різноплановість значеннєвих зв'язків і розмаїття контекстів стають невичерпним осередком для нових наукових пошуків. У сучасній лінгвістиці питання семантики слова здебільшого пов'язують з поняттями антонімії, синовії, омонімії, полісемії тощо, натомість феномен енантіосемії залишається недостатньо вивченим.

Термін "енантіосемія" увійшов у вжиток і набув популярності в мовознавстві в 70-х роках минулого століття. З грецької *enantios* означає "протилежний" і, відповідно, репрезентує здатність однієї лексичної одиниці поєднувати в собі протилежні (антонімічні) значення [1, с. 75–76]. Енантіосемічну лексику визначають як контроніми (contronyms), контраніми (contranyms), антагоніми (antagonyms), авто-антоніми (auto-antonyms), слова Януса (Janus words). Серед науковців і досі

немає усталеного погляду на поняття "енантіосемія", оскільки природа цього мовного явища є досить специфічною. А. Грищенко, М. Кочерган вважають, що феномен енантіосемії варто розглядати як різновид антонімії. Н. Бобух і М. Шанський порівнюють його з омонімією. Однак ми пристаємо на позицію Ф. Бацевича, Т. Космеди, Т. Федоренко, які уналежнюють це явище до проявів полісемії. І. Смущинська, О. Бойко слушно зауважують, що контроніми виражають схожість з антонімами лише в аспекті протилежності своїх значень. Проте для антонімів не властива контекстна залежність і семантична контрастивність у межах одного слова, які є характерними ознаками контронімів. Тоді як полярність значень контронімів не дає змоги повністю зараховувати їх до підтипу ономінів [4, с. 441–444].

Розглянемо кілька ілюстрацій контронімів в українській мові. Так, дієслова *мовчати* ("не видавати звуків, не порушувати тиші") і *говорити* ("вести бесіду; розмовляти") є антонімами. А от дієслово *прослухати* виявляється контронімом, оскільки поєднує в собі два протилежні значення: 1) "слухати що-небудь від початку до кінця"; 2) "не слухати або не чути сказане" [3].

В українській мові явище енантіосемії не є досить поширеним. Лексеми, що відбивають такі семантичні зв'язки, здебільшого представлені дієсловами, рідше іменниками або прикметниками: *пестун* – "улюбленець", "мазун" і "вихователь"; *вихідний* – "кінцевий" (*вихідна допомога*) і "початковий" (*вихідна точка*); *позичати* – "брати в борг" і "давати в борг"; *честити* – "шанувати" і "лаяти".

Західноєвропейські мови, зокрема англійська, мають значно ширший спектр контронімів, які належать до різних частин мови. Характерною особливістю англійської мови є переважання контронімів серед дієслів (*to enjoin* – "виписати (ліки)", "заборонити щось"; *to dust* – "посипати", "змахувати"; *to overlook* – "спостерігати", "проглядіти"), особливо так званих фразових дієслів: *to wind up* – "завершити щось", "запустити щось"; *to give out* – "видавати", "скоротити"). Утім, фіксуємо іменникові й прикметникові зразки: *sanction* – "дозвіл на щось",

“заборона чогось”; *custom* – “звичний”, “особливий”; *handicap* – “перевага”, “недолік”; *bill* – “рахунок”, “платіж”.

Особливого значення розуміння специфіки контронімів набуває при перекладі. Побутує твердження, що енантіосеми можуть спричиняти труднощі у процесі спілкування. Потрібно пам’ятати: явище енантіосемії завжди підпорядковане мовленнєвій ситуації чи контекстному супроводу тієї чи тієї лексеми. Навіть за таких умов переклад контронімів викликає певні труднощі. Так, Д. Бунчич, Ю. Лисанець указують на проблеми перекладу зазначених лінгвоодиниць при опрацюванні текстів різних галузей знань. Ю. Лисанець наводить конструкцію *first degree* як приклад міжтермінологічної енантіосемії, спорідненої з “хибними друзями перекладача”. Тексти юридичного характеру потрактовують це словосполучення як найвищій ступінь чогось (*first degree murder* у значенні “умисне вбивство при обтяжуючих обставинах”). Пор.: у медичній літературі словосполучення *first degree* матиме найменший / найнижчий ступінь (*first degree burn* перекладаємо як “опік першого ступеня”) [2, с. 257].

Отже, феномен енантіосемії є досить складним мовним і мовленнєвим явищем, яке потребує подальших наукових пошуків, виявлення особливостей появи цього феномена, окреслення його частиномовних характеристик, співвідношення значення окремих контронімів у міждискурсній площині та їх міжмовному зіставленні.

Література

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.

2. Лисанець Ю. В. Енантіосемія в англомовному медичному дискурсі. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2014. Т. 14. Вип. 4. С. 256–259.

3. Словник української мови : в 11-и т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

4. Смущинська І. В., Бойко О. О. Енантіосемія у сучасній французькій мові: основні проблеми. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 21. С. 440–452.

5. Федоренко Т. Джерела енантіосемії в українській мові на загальномовному тлі. *Українська мова*. 2010. № 2. С. 60–75.